

XVI. LA CATEDRA DE FILOSOFIA CULTURII (aprilie 1939 – martie 1944)

În anul universitar 1938–1939, suplinind de la 8 decembrie 1938 până la 15 aprilie 1939 de profesorul D. D. Roșca, titularul și suplinitorul au ținut un curs despre *Cultura folclorică și cultura majoră*. În „Programul sumar al cursurilor pe care intenționez să le țin la catedra de sociologie rurală“, anexat cererii din 16 noiembrie 1938, adresată Decanatului, Lucian Blaga detalia substanța cursului, delimitând problematica generală: „Introducerea în teoriile privitoare la originea și ființa culturii și civilizației. Expunerea de teme din noul material și pe înțelesul studenților a ideilor cuprinse în scrierile subsemnatului: *Orizont și stil, Spațiul mioritic, Geneza metaforei și sensul culturii*“¹⁹⁴.

Întâile prelegeri ale lui Lucian Blaga au dezvoltat idei generale de filosofie a culturii. Continuând cursul, D. D. Roșca îi destăinuia titularului, la 9 februarie 1939, dificultățile întâm-

pinate în predare: „Cursurile de sociologie rurală, deși sunt numai de filosofia culturii, îmi dau enorm de lucru. Încă n-am ajuns să spun nici un cuvânt despre cultura folclorică și probabil nici nu voi ajunge. Fac un fel de istorie a felului cum s-a pus și se pune problema culturii la diverși gânditori. Am vorbit până acum despre Hegel, Taine, Renan, Burckhardt și-am început Nietzsche”¹⁹⁴.

Spre sfârșitul aceleiași luni, Ministerul a solicitat „planurile amănunțite despre toate lecțiile, chiar și despre ședințele de seminar – anunța D. D. Roșca la 10 martie 1939. În ce privește cursul pe care-l fac la Sociologia rurală – am făcut un plan tras de păr grozav, ca să iasă din ce fac cu orice preț «sociologie rurală»”¹⁹⁴.

La seminarii – pe care D. D. Roșca le caracteriza în scrisoarea din 9 februarie ca fiind cum „nu se poate mai anoste, studenții n-au nici o orientare în chestiune, nu se încinge nici o discuție. Tot eu vorbesc...”¹⁹⁴ –, desfășurate câte două ore săptămânal, *Anuarul* Universității consemna rezumativ: „...s-au făcut diverse lucrări, amplu analizate și discutate cu studenții, în legătură cu subiectul cursului”²⁴⁴, menționând următoarele titluri: „Filosofia lui Nietzsche, Frobenius, Muzica faustică, Spațiul mioritic” și capitole din acest studiu: *Transcendentul care coboară, Spiritualități bipolare, Evoluție și involuție, Cultură minoră și cultură majoră*; D. D. Roșca a discutat și propria lui lucrare *Existența tragică* și studiul lui Lucian Blaga, *Fenomenul originar*²⁴⁴.

În total, în anul universitar 1938–1939, titularul catedrei a ținut numai 15 ore de curs și 14 ore de seminar²⁴⁴. Din cauza participării la ședințele Senatului în luna iunie, Lucian Blaga nu a izbutit să-și țină examenele de sfârșit de an; de, aceea le va amâna pentru toamnă. În același an universitar, s-a spulberat și intenția atât de frumoasă de a face din orașul Cluj un „cuib” al spiritualității românești. Nimic din planurile anterioare nu a mai putut fi realizat.*

* Perioada temporală din viața lui Lucian Blaga, segmentată de anii 1939–1944, dezvoltată în următoarele trei capitole, este atât de complexă, cu ramificații sincronice atât de numeroase, încât am pregetat să prezentăm fiecare secvență monografic, să oferim viețile paralele trăite de Lucian Blaga, spre a sugera astfel întreaga dimensiune a existenței sale.

1. Profesor la Cluj

Scăpat de corvoada obligațiilor sociale, politice și profesionale, Lucian Blaga trăia întâia lui vacanță universitară și s-a decis să nu mai părăsească întreaga vară „grădina“. Își adusese cărțile necesare pentru definitivarea *Diferențialelor divine* și, zilnic, în cerdac, îmbrăcat într-o „pijama verde“ scria patru-cinci ore: „...de când sunt aici lucrez la volumul de cosmologie – îl vestea pe Ion Chinezu la 3 august 1939. Sunt cu totul prins de acest studiu, pe care vreau neapărat să-l isprăvesc până la sfârșitul lunii“²⁶. Totodată îl invita pe destinatar, împreună cu soția lui, la Bistrița, „neapărat pe miercurea viitoare“. Dar acesta, deși își anunțase venirea, nu a dat totuși curs chemării și, mâhnit, Lucian Blaga îl sancționa printr-o atmosferă coalescentă cu subiectul inclus și verbul copulativ neexprimat: „Mare tembel“²⁶.

Inițial, „grădina“ părea un paradis posibil. Toată vara, Dorli a avut ca tovarăș de joacă pe Dorin, fiul Leliei Rugescu; în timpul unei plimbări cu trăsura, Lucian Blaga a cumpărat dintr-un sat sășesc doi iezii albi; argatul a confecționat un cărucior la care a înhămat iezii, spre imensa bucurie a copiilor. De la mijlocul lunii iulie a sosit „la grădină“ și profesoara Ecaterina Focșăneanu.

Totuși, viața la țară era lipsită de idilism și, spre marea lui neplăcere, Lucian Blaga a constatat că livada, supravegherea muncilor agricole sezoniere și conducerea unei ferme atât de întinse îi răpeau o bună parte din timp: „...grija de toate vietățile, noviciatul întru agricultură... m-au acaparat, cam pe jumătate din ceea ce sunt. Cu cealaltă jumătate am scris din greu“²⁶, se destăinua lui Vasile Băncilă la 18 august. Argații, Ion și Maria, nu se omorau cu munca; inițiativa gospodărească le lipsea sau se prefăceau că nu o au, deoarece acționau numai la dispozițiile verbale ale proprietarilor; comportamentul lor se caracteriza și printr-o anume indolență: în primele zile ale instalării familiei Blaga „la grădină“, dimineața se trezeau și ei târziu, întocmai ca stăpânii, încât Cornelia „și-a făcut obiceiul să se scoale cam pe

la 5-6, altfel dorm și servitorii²⁶, se lamenta Lucian Blaga lui Vasile Băncilă.

În ciuda „enervărilor“ cu grădina, cum se exprima față de Ion Chinezu²⁶, preocupările agricole îi făceau totuși plăcere și-i mărturisea lui Lionel că a început să prindă „câte ceva din ale gospodăriei“²⁶. Se plângea însă din cauza secetei, care secase toate fântânile: „Chiar și apa pentru vite trebuie s-o aducem de la 3 kilometri distanță“²⁶. Via dăduse rod bogat și la 18 august culegeau cei dintâi ciorchini de struguri. În schimb, porumbul era puțin întârziat, față de perioada normală de dezvoltare; nucii erau încărcăți de rod, merele, relativ puține, însă produsele, constata cu amărăciune Lucian Blaga, nu aveau „nici un pre]. E o jale să vezi cum se duc la piață perele de aur, ca să încasezi atât cât costă culesul“²⁶.

Insuccesele temporale nu l-au descurajat și voia să continue: „Cu gospodăria am proiecte frumoase“ – îi declara lui Vasile Băncilă, chiar dacă eforturile practice și materiale nu i-ar fi fost răsplătite pe măsură: „O fac de dragul gospodăritului în sine. Ca să vezi cât de mult îmi place, îți spun, că timp de două luni n-am coborât la Bistrița decât o singură dată – să mă tund“²⁶.

Tot la 18 august, anunța apropiata încheiere în primă versiune a *Diferențialelor divine*: „Întâiul volum al trilogiei cosmologice, cel mai greu al filosofiei mele, e ca și isprăvit. Acum îl pun de o parte ca să-l reiau la Cluj, poate în noiembrie“²⁶. Pentru zilele următoare își propunea să înceapă pregătirea cursului ce urmau să-l predea în anul universitar 1939-1940. Lucian Blaga nu a fost un profesor obișnuit, așa cum erau ieri și cum sunt astăzi numeroși universitari. În timp ce mulți colegi își repetau cursul „cu îmbunătățiri“, Lucian Blaga a schimbat în fiecare an obiectul prelegerilor; el a înnobilat activitatea de profesor, dublând-o printr-o activitate filosofică și literară căreia, în acești ani, nu i se poate găsi un termen de comparație în literatura română.

La sfârșitul lunii august, plănuia să plece la Vatra Dornei pentru a face „niște băi de bioxid“²⁶, îi menționa lui Ion Chinezu la 3 august 1938. Lelia Rugescu îl invitase stăruitor la vila „Belvedere“, și-i smulsese promisiunea „să facă o pauză și să vină să se odihnească puțin“¹⁷. Ea plecase înainte și, din Vatra

Dornei, i-a trimis o scrisoare, reînnoindu-și invitația; menționa, acum, un proiect mai îndrăzneț: o drumeție la mănăstirile din Bucovina: Voroneț, Gura-Humorului, Moldovița... De la Dorna la mănăstiri, distanța era derizorie: „Uite ce e – îi răspundea Lucian Blaga. Eu vreau să isprăvesc noua carte luna asta, încât n-o să vin la Vatra decât pe la 1 sept.[embrie]. *Dar excursiile le vom face*“¹⁷, sublinia expeditorul.

Lucian a sosit la Vatra Dornei pentru o săptămână, dar călătoria făgăduită a rămas o promisiune „în șiragul nesfârșit al celor ce nu aveau să se mai împlinească niciodată“¹⁷, nota nostalgic după o jumătate de veac Lelia Rugescu, în amintirile sale. Cu ne semnificative intermitențe, tot timpul cât a stat Lucian Blaga la Vatra Dornei a plouat. Dar nu numai timpul nefavorabil a împiedicat excursia plănuită. Lucian era neliniștit, ducea cu sine așteptarea opresivă a unui iminent eveniment, pe care îl menționase cu identică îngrijorare în scrisori, încă din anul anterior; în septembrie, presimțirea s-a adeverit: a izbucnit al doilea mare război mondial!

Revenit la Bistriță, Lucian Blaga a definitivat programul cursului. În jurul datei de 20 septembrie, spațioasa locuință închiriată încă din vară la Cluj, pe strada Avam Iancu, nr. 3, era aproape gata. Cornelia a tocmit meșterii care au zugrăvit interiorul și au vopsit lemnăria întregii case. Când lucrările interioare au fost încheiate, soții Blaga au plecat la Sibiu să-și ia mobila trimisă în țară încă din iarna anului 1937, de la Viena. Copiii au rămas „la grădină“ sub supravegherea lui Ioan Pavel.

Lionel Blaga a depozitat lăzile primite în subsolul casei lui, așa cum le-a primit, fără a desface ambalajul, de teamă să nu deterioreze, eventual, mobila. Cornelia menționat în *Jurnalul**

* Notele din *Jurnalul* Comeliei pentru perioada 1939 – începutul lunii martie a anului următor sunt nesigure, deoarece abia în ziua de 8 martie 1940 Cornelia a rezumat toate evenimentele desfășurate în acest interval temporal: „Încerc să reconstituiesc în grabă cele petrecute în acest răstimp“ – nota Cornelia, lapidar. Dar nu este exclusă nici intenția de a imprima faptelor o anumită interpretare, deoarece între Comelia și Lelia Rugescu a existat totdeauna o gelozie abia reprimată; tinerele femei nu se plăceau reciproc: Lelia îl iubea din copilărie pe Lucian; Cornelia intuise dragostea ei și era agasată de această afecțiune ce i se părea nepotrivită.

său că a plecat singură la Sibiu, în timp ce Lucian a rămas cu fetița „la grădină”. Însă documentele de arhivă scot la iveală și implicarea lui Lucian Blaga. De obicei, bărbații sunt mai comози, dar de data aceasta o datorie elementară îi impunea lui Lucian Blaga să fie alături de soția sa.

Lionel L. Blaga, Tunți, nepotul lui Lucian Blaga își amintea că în zilele acelea de toamnă au venit la Sibiu „unchiul Lulu însoțit de tanti Cornelia pentru a și le transporta la Cluj. Mobila a fost pregătită pentru transport, bătută cu grijă între șipci de tâmplarul Roth, împreună cu un ucenic al său. Lăzile în număr de circa 20–25 rămăseseră așa nedespachetate după cum le-a trimis din Viena¹⁷. În ziua de 28 septembrie, mobila a fost încărcată în două vagoane, atașate la un tren de marfă. În dimineța zilei următoare, Cornelia, împreună cu tâmplarii și mobila, a plecat spre Cluj: „I-am grăbit pe șefii de gară în stațiile Copsa Mică și Teiuș – nota Cornelia în *Jurnal* – căci concentrările erau în toi și mă temeam să nu mi se poticnească transportul¹⁴¹. În seară zilei de 30 septembrie 1939, toate piesele mobilierului se aflau în locuința din strada Avram Iancu. În zilele următoare, ajutată de tâmplari, Cornelia a repartizat mobila de autentic stil baroc în fiecare cameră: dulapuri, canapele, etajere pentru bibliotecă, o vitrină Maria Thereza, comode din secolul al XVII-lea, scaune vechi de stejar, înalte, ca de strană, cu încrustații heraldice, lăzile cu cărți, covoarele, obiectele gospodărești, tacâmurile de argint, vesela, sfeșnicele și-au găsit sau urmau să-și aibă locul adecvat.

Din Sibiu, Lucian Blaga a plecat în seara zile de 28 septembrie cu un tren personal direct la Bistrița. Abia sosit „la grădină”, a primit două scrisori. Una era de la Basil Munteanu, expediată din București; venise în țară să-și rezolve situația militară; răspunzându-i, Lucian îi rezuma tot ce făcuse până atunci: „...acu sunt gospodar și e tocmai timpul când se numără bobocii. Cornelia e plecată să aranjeze locuință noastră la Cluj. Nu e exclus (sic!) să fim chemați la Parlament, și-atunci trebuie neapărat să plec²²⁷; voia să știe cât mai rămâne în țară și-i preciza că la 14 octombrie va fi „sigur” la Cluj, rugându-l să-i scrie la acea dată lui Ion Chinezu.

A doua epistolă era de la Letiția, expediată din Dorna. Îl ruga pe Lucian să intervină la forurile competente pentru recalcularea pensiei lui Ion Pavel. După convingerea ei îndreptățită soțul său ar fi avut dreptul la un regim special, care i-ar fi adus, lunar, o sumă de bani în plus, nu prea mare, dar pentru ea, însemnată, deoarece revizorii școlari din Ardeal făcuseră după numirea lor o pregătire universitară specială la Cluj între anii 1921–1923. Enervat că este săcâit cu o asemenea intervenție, care însemna pentru el câteva zile de alergătură, „și în plus ar fi trebuit să vorbească în aceasta problemă cu o persoană cu care avusese un conflict”¹⁷, îl scuza Lelia Rugescu, ulterior, Lucian i-ar scris Letiției că nu poate face nici o intervenție.

La 30 septembrie a trimis Facultății o cerere prin care ruga Decanatul „să anunțe că examenele de «sociologie rurală» vor avea loc în ziua de 14 octombrie 1939, la ora 9 (în sala Bogrea sau altă sală liberă)”¹⁹⁴. În același plic, a adăugat programul cursurilor *Despre gândirea magică*, ce urma să fie predat în noul an universitar. Lucian Blaga menționa titlurile a treizeci și nouă de prelegeri: „Lecția 1: Generalități despre gândirea mitică și despre gândirea magică. Confuzia ce se face de obicei între aceste două moduri, în fond distincte. Anunț programul cursului. Lecția 2: O reprivire istorică asupra teoriilor mai importante cu privire la gândirea mitică și gândirea magică. Lecția 3: Teoria percepției mitologice la W. Wundt...”¹⁹⁴ etc., etc.; „... de la lecția 40 până la 50 (sau mai multe, câte îngăduie anul universitar)”¹⁹⁴, intenționa să prezinte diferitele aspecte ale gândirii magice, „cu ilustrare din cultura populară românească”¹⁹⁴; voia, de asemenea, să realizeze și „expunerea unor idei personale (subl. exped.) asupra obiectului acestui curs”, iar la seminarii proiecta să comenteze „lucrări despre superstițiile la români”, dar și alte texte „în legătură cu cursul”¹⁹⁴.

O altă scrisoare de la Letiția l-a enervat cumplit. Sora sa, cu un ton categoric, îl amenința: dacă nu rezolvă problema pensiei „nu mai mișcă un deget” pentru familia Blaga; Lucian nu are decât să se spele pe cap și cu grădina și cu „Belvedere”. Regretând iritarea inițială, Lucian i-a scris Leliei, apelând la înțelegerea și sprijinul ei pentru stingerea conflictului, rugând să adopte propria lui perspectivă; „...pune-te, te rog, și tu în situația

mea": „Dacă nu fac [intervenția cerută, n.n.], Titi [Letiția, n.n.] îmi lasă în baltă toate afacerile (Dorna și grădina). Deoarece fără ajutorul vostru nu putem conduce acestea afaceri – nu-mi rămâne decât să lichidez. Dacă lichidez acum, aceasta nu poate să însemne decât o lichidare în grabă și cu prețuri derizorii, ceea ce înseamnă *distrugerea mea economică* (subl. exped.). În orice caz, sunt foarte întristat de cele întâmplate. Și din punct de vedere moral, și din cel material. Sunt eu omul, care să fie pedepsit astfel pentru că nu pot să aranjez chestiunea?”.

Și continua cu o reală amărăciune: „Dacă aș putea tot ce vă închipuiți, mi-aș aranja înainte de toate o mulțime de chestii ale mele. Chestia catedrei, care mi-a fost desființată, dându-mi-se alta care mă plictisește și care mă costă înzecit efort...“. Indentic de categoric, asemenea Letiției, declara fără drept de apel: „...nici prin gând nu-mi trece să iau în primire conducerea afacerilor de la Vatra și a grădinei în timp de iarnă“, fiindcă administrarea unei case de odihnă presupunea o inițiere în mecanismul afacerilor pe care nu o avea și nici nu se gândea să și-o însușească. Adresând scrisoarea Leliei, Lucian știa că „Ticluș“ va rezolva conflictul. Intuiția lui nu a fost dezmințită. La sfârșitul primei săptămâni a lunii octombrie, Letiția s-a reîntors la Bistrița. În ziua următoare, împreună cu Lelia și Ioan Pavel, a urcat „la grădină“. S-a îmbrățișat și sărutat cu Lucian, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

După clipele revederii, nerăbdătoare, Letiția „a dat o raită prin grădină, inspectând totul până la cele mai ascunse cotloane ale grajdului și cotețelor“, constatând cu neplăcere, „că oamenii de serviciu, văzându-se nesupravegheați, s-au lăsat pe tânjeală“¹⁷. A reintrat, supărată în casă și i-a reproșat lui Lucian, pe un ton revoltat, nepăsarea: de ce nu stă „și el puțin cu ochii pe oameni“?

Lucian „s-a supărat rău de tot și i-a zis Letiției scurt și destul de aspru:

– Ascultă, Titi, eu îți sunt recunoscător pentru tot ce ai făcut pentru noi – dar, un lucru vreau să-ți bagi în cap: eu nu am cumpărat grădina pentru a face afaceri cu ea, și nu dau o ceapă degerată pe ceea ce mi-ar putea aduce din punct de vedere material. Eu am cumpărat-o spre a avea aici liniște deplină pentru

scris. Așa ca să știi, eu nu mă voi lăsa terorizat de tine pe nici un considerent...¹⁷.

Letiția a vrut să riposteze, dar Lucian a înlocuit asprimea tonului cu un hohot de râs, și-a îmbrățișat sora, a sărutat-o iarăși „i-a zis că totul e acum în ordine dacă-și bagă bine în cap că pentru el liniștea e totul”¹⁷. Letiția se pare că a înțeles: pentru fratele ei, nimic nu avea importanță majoră; creația singură îl absorbea. De fapt, Letiția rămânea acum „stăpână”; Lucian trebuia să plece la Universitate și, mai în glumă, mai în serios, a invitat-o și pe Lelia, când va avea timp, să treacă pe la noua locuință.

La 13 octombrie, după ce și-a luat rămas bun de la toți, Lucian Blaga a părăsit „grădina”, luând cu el volumele ce i se păreau indispensabile. Dorli, care nu voia încă să se despartă de „arca lui Noe cu atâtea minunate ființe”²²⁷, a rămas în grija familiei Pavel, urmând să o aducă la Cluj Cornelia.

În linii generale, grație eforturilor soției, casa din strada Avram Iancu era pregătită să-și primească stăpânii: toate camerele erau mobilate, covoarele puse, biroul destinat lui Lucian îl aștepta... Dar nenumărate alte lucruri mărunte nu-și găsiseră încă locul potrivit: „...suntem în plină aranjare a locuinței – îl înștiința Lucian Blaga pe Basil Munteanu la 19 octombrie. Cornelia cam obosită de alergătură*. Anul întreg am fost foarte ocupați. Nu e ușor să aranjezi două gospodării”²²⁷.

După venirea lui Lucian la Cluj, Cornelia a considerat că este timpul să-și aducă fetița acasă de la „grădina”. În *Jurnal*, menționa plecarea de la Bistrița „pe la 20” octombrie. Așezarea șovăitoare a datei în timp, marcată de folosirea prepoziției compuse „pe la”, ce conferă construcției o nuanță de imprecizie, poate însemna și o deplasare cu o zi-două, înainte de 20 octombrie. „La grădina”, Cornelia a pregătit „totul de plecare”, pe timpul iernii. A stabilit ce va lua cu sine la Cluj, a împachetat celelalte lucruri, a lăsat gospodăria în grija argaților, dar sub supravegherea Letiției și a lui Ioan Pavel, și, împreună cu Dorli,

* Cornelia mărturisea în *Jurnal* a fi „despachetat vreo 56 de lăzi”, ceea ce nu este nici o exagerare; în afară de mobilă, aveau numeroase alte lucruri: lenjerie, îmbrăcăminte, veselă, tablouri...

„cu bagajele, cu bucătăreasa și jupâneasa“¹⁴¹, a reveni la Cluj în seara zilei de 22 octombrie.

Întâmplarea a făcut ca, în acele zile cât timp Cornelia a fost plecată la Bistrița, să sosească la Cluj Lelia Rugescu. Bucuros de prezența tinerei femei, Lucian a lăsat-o să-i aranjeze biblioteca. Aflând că sunt singuri, fără stăpâna casei, soții Chinezu i-au invitat, seara, la masă. Pe stradă, s-au întâlnit cu Gigi, verișoara lui Lucian, fiica lui Tit Liviu Blaga, și cu soțul ei, Ion Gheorghe; amândoi fuseseră transferați cu serviciu chiar atunci la Cluj.

În seara zilei de 22 octombrie, Lelia a plecat la un magazin să cumpere ceva de mâncare. La întoarcere, abia a închis ușa în urma ei, când a auzit vocea Corneliei: îi reproșa enervată ceva lui Lucian: „...era pentru prima oară c-o auzeam vorbindu-i așa de răstit“¹⁷. Întâia ei reacție a fost de a ieși din casă, „dar după tăcerea ce s-a lăsat“ și-a dat seama că amândoi o auziseră intrând. Lelia s-a îndreptat surâzând spre sufragerie, a așezat cumpărăturile pe masă și a întrebat, zâmbind:

„– Ei, cum îți place, Cornelia, ce am realizat? Uite și tablourile ce bine le-am aranjat pe pereți!“.

După câteva clipe de tăcere, Lucian a răspuns:

„– Tocmai de tablouri era vorba...“.

„– Nu trebuia să le agățați pe pereți – a intervenit Cornelia –, treaba asta trebuia să mi-o lăsați mie, fiindcă voi n-aveți simț artistic, nici tu, nici Lucian...“¹⁷.

Deși mâhnită în sinea ei, Lelia a adus un taburet de la bucătărie, și a dat toate tablourile jos:

„– Ei, și acum, Cornelia, eu îți voi ține fiecare tablou la locul unde-mi îndici tu...“¹⁷.

După câteva zeci de minute, „toate tablourile, dar absolut toate, au rămas la locurile lor, exact așa cum le-am amplasat noi, Lucian și cu mine. Cu un «uf» m-am lăsat să cad într-un fotoliu. Cornelia se așezase cam indispusă ceva mai înainte. Când m-am uitat înspre Lulu am văzut cum îi joacă un surâs fin, abia perceptibil, în jurul gurii. Pe dată mi-a pierit orice urmă de oboseală și am sărit să pun masa“¹⁷.

Secvența relatată dezvăluie animozitățile existente între cele două tinere femei. Cornelia nu voia să o vadă pe Lelia aranjându-i propria-i locuință, și reproșul ei este cu puțință să fi avut, de

fapt, acest substrat. Probabil gândise dinainte o altă ordine a lucrurilor, intenționa să așeze tablourile într-o altă zi și era contrariată că tocmai Lelia intervenise, introducând o disonanță într-un ritm prestabilit anterior. De la acest minor eveniment vor mai trece câteva săptămâni până când toate obiectele își vor găsi locul firesc în interiorul locuinței în așa fel încât totul să aibă funcționalitatea și intimitatea dorită: „Noi – îi menționa Lucian Blaga lui Horia Teculescu la 6 noiembrie 1939 – ne găsim în plină operație de instalare la Cluj”⁴¹. Către sfârșitul lunii noiembrie, nota Cornelia în *Jurnalul* său, „menajul nostru a fost pe deplin organizat, dar ce mulțumiți am fost toți trei când în sfârșit ne-am văzut și noi «acasă» înconjurați de lucrurile din diferitele țări prin care am umblat”⁴¹.

În ultimele două luni ale anului 1939, profesoara Focșăneanu a locuit de asemenea în casa soților Blaga; a pregătit-o, în continuare pe Dorli, care începuse, cu mai mult, sau mai puțină regularitate să frecventeze cursurile școlii primare, a redesenat în tuș cele douăzeci și șapte de desene geometrice incluse în textul volumului *Diferențialele divine** și a corectat dactilograma; pentru aceasta, Lucian Blaga îi va mulțumi în prefața cărții.

La 5 noiembrie, Lucian Blaga a primit la Cluj vizita lui C. Fântâneru, criticul literar de la săptămânalul *Universul literar*. Acesta i-a mărturisit că a scris un studiu de 150–200 de pagini despre poezia lui Lucian Blaga și influența ei asupra liricii contemporane. Căuta un editor: „...m-a rugat să pun totul în mișcare să-i apară volumul – îi scria Lucian Blaga lui Horia Teculescu la 6 noiembrie. Eu, firește, om bun, mă pun în mișcare, ca și cum nici n-ar fi vorba despre Lucian Blaga”⁴¹. În consecință, îl ruga pe destinatar să intervină pe lângă tipograful Miron Neagu din Sighișoara (care tipărise cel dintâi în România *La Condition humaine*, de André Malraux, cu o prefață de

* Lionel L. Blaga își amintea a fi transcris, în toamna anului 1940, după dictarea autorului volumul *Diferențialele divine*; cu acest prilej, și-a permis „o mică obrăznicie”; motivând că nu-i plac schițele ce urmau să apară în volum, a cerut permisiunea să le refacă „din punct de vedere al scriiturii, respectând însă întocmai fondul”²⁴¹. Însă amintirile lui sunt eronate. Ceea ce a scris și desenat era cu totul altceva decât ceea ce își amintea.

E. Lovinescu), să-i editeze volumul într-o mie de exemplare. Manuscrisul urma să-l predea la 1 decembrie 1939, iar volumul ar fi vrut să apară până la 1 ianuarie 1940: „După imbecilitățile ardeleanului Soricu apărute în *Curentul*, ar fi desigur foarte bine venite luminine răgăţeanului Fântâneru, apărute în Ardeal“⁴¹. La 13 februarie 1940, Horia Teculescu nu aranjase încă nimic cu Miron Neagu. La sfârşitul lunii martie, Lucian Blaga i-a scris din nou; între timp, C. Fântâneru amplificase textul la 300 de pagini şi i-l va tipări I. E. Torouţiu, sub titlul *Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică*.

La sfârşitul lunii octombrie 1939, Lucian Blaga şi-a început cursul la Universitate. În fiecare săptămână redacta, cu multă grijă, câte două lecţii, pentru că ele urmau să intre în structura volumului *Despre gândirea magică*, destinat *Trilogiei valorilor* şi cele cincizeci de prelegeri anunţate Decanatului vor fi sintetizate în 13 capitole.

Cursul „Despre gândirea magică“ dezvoltă o idee mai veche a lui Lucian Blaga, exprimată în articolul *Începuturi, artă, magie*, publicat la 2 septembrie 1925 în paginile ziarului *Cuvântul* şi reluat în volumul *Ferestre colorate*, 1926. Prezentând, atunci, teoria gânditorului francez Salomon Reinach, referitoare la originea magică a artei, Lucian Blaga reliefa complexitatea folclorului magic autohton, afirmând necesitatea unui studiu amănunţit: „Câte obiceiuri, câte cuvinte, câte expresii, câte poveşti, câte jocuri mai păstrează încă, în ele, urme de concepţii majore despre rosturile lumii şi ale omului?“. Evident, cursul său nu se limita la studiul îngust al spiritualităţii magice româneşti, ci prezenta gândirea magică în ansamblul culturii universale.

Gh. Pavelescu, student în anul al IV-lea, îşi amintea că în acel an universitar prelegerile lui Lucian Blaga atrăgeau „un public foarte numeros şi în acelaşi timp diferit ca preocupări. Există un număr de studenţi şi studente de la filosofie care îl audiau cu regularitate, participând şi la şedinţele de seminar. La cursuri veneau şi studenţi de la alte Facultăţi, precum şi public din oraş“²⁴⁵. Tocmai din cauza numărului mare de studenţi ce frecventau seminarul, Lucian Blaga a înaintat Decanatului, la 12 decem-

brie 1939, o cerere, solicitând aprobarea unui post de asistent: „Am onoarea de a vă ruga să binevoiți a face demersul necesar pe lângă forurile competente pentru ca să se înființeze un post de asistent la catedra de «sociologie rurală» al cărei titular sunt”¹⁹⁴. Dar postul i se va aproba abia la începutul anului 1942.

La seminar*, erau prezentate lucrări referitoare la opera lui Lucian Blaga. Cunoscând mult mai bine opera filosofului decât ceilalți studenți, Gh. Pavelescu oferea deseori informații și idei colegilor săi. La un seminar, studenta Lidia-Sabina Cădea, nepoata lui Liviu Rebreanu, a cerut profesorului câteva îndrumări:

„- Întreabă-l pe Pavelescu!”, a răspuns Lucian Blaga.

„- Nu-l cunosc!”, a protestat studenta.

„- Faceți cunoștință!”²⁴⁵.

Gh. Pavelescu își amintea a fi prezentat el însuși, la orele seminariale, lucrările *Lucian Blaga, eseist, Fenomenul original, Filosofia stilului*. În teza de licență, *Vraje și metaforism*, a analizat diversele aspecte ale descântecelelor, reliefând rostul și rolul metaforei în descântece și în practicile magice. Suportul teoretic al demonstrației se sprijinea pe ideile exprimate de Lucian Blaga în studiul *Geneza metaforei și sensul cuturii*, cât și pe acelea formulate de Salomon Reinch, din *L'Art et la magie și Cultes, Mythos et Religions*. Capitolele tezei au fost citite la seminarii; Lucian Blaga a ascultat cu atenție expunerile, interesat „de suportul material al teoriilor sale și mai ales de viabilitatea folclorului magic în contemporaneitate”²⁴⁵.

Tot Gh. Pavelescu a adus la unul din seminarii pe ciobanul D. Droboță, originar din Poiana Sibiului, angajat la Muzeul de etnografie din Cluj; el participase și la ședințele seminarului de etnografie, unde înregistrase diverse texte în legătură cu „mana”. Cu îmbrăcămintea specifică profesiunii: „cojoc, căciulă, șerpar, cioareci, opinci”, nedeslipit de bâta din lemn de corn, a expus „o serie de povestiri fantastice”²⁴⁵, având ca temă „mana”. Lucian

* Afirmațiile existente în diverse memorii și studii, ce susțin că Lucian Blaga ar fi început să-și țină seminariile abia după refugiu la Sibiu, după dictatul de la Viena, sunt eronate.

Blaga, mărturisirea Gh. Pavelescu, a fost impresionat „de convingerea cu care ciobanul credea în realitatea celor povestite”²⁴⁵.

La începutul noului an universitar, Lucian Blaga avea un salariu lunar de 13 300 de lei și o „diurnă de seminar” de 3 990 lei, o sumă infimă în raport cu salariul fabulos de ministru plenipotențiar. El a subscris la „împrumutul pentru înzestrarea armatei” 12 000 de lei, plățibili în zece rate, începând cu luna ianuarie 1940. La 5 martie 1940, a renunțat la subvenția acordată seminarului său, cedând-o profesorului de etnografie și folclor, Romulus Vuia, pentru a acoperi parțial datoria seminarului de etnografie contactată cu o firmă din Berlin.

Spre sfârșitul anului 1939 și începutul celui următor, nici unul din planurile făcute de Lucian Blaga în Portugalia nu s-a realizat. A fost cu neputință să aducă la Cluj pe Vasile Băncilă și pe Basil Munteanu. Planul, de fapt, era irealizabil de la început, dar Lucian Blaga nu voia să vadă imposibilitatea cristalizării lui: intrarea în învățământul universitar clujean era complicată, prea mulți factori, din interiorul Universității, erau împotriva. Pe de altă parte, posibilitatea strângerii tuturor în jurul unui periodic literar și filosofic, cu rezonanță națională și, eventual, europeană, presupunea existența unui fond de rulment considerabil ce nu putea fi recuperat ulterior. *Gând românesc* agoniza din cauza aceleiași lipse cronice de bani și, apoi, modul în care era gândită structura revistei nu ieșea din hotarele unui provincialism, elevat, e adevărat, dar periodicul nu avea decât un minor ecou național.

Vasile Băncilă va rămâne, în continuare, profesor de liceu în București și va scrie tot mai rar. În ianuarie 1940, Basil Munteanu se găsea într-un impas, fiind solicitat deopotrivă de două numiri în perspectivă: era chemat la suplinirea catedrei de limba franceză a Universității din București, rămasă vacantă prin decesul profesorului Charles Drouhet, și în același timp, era numit consilier cultural la Ambasada Regală Română din Paris. Lucian Blaga îl sfătuia să le accepte pe amândouă, așa cum procedase el însuși în anul 1938. La 7 februarie 1940, Basil

Munteanu își va deschide cursul la Facultate, în perioada vacanței de Paști va pleca la Paris, va reveni la catedră în mai, apoi, va rămâne definitiv în Franța.

Cu Ion Chinezu, relațiile s-au deteriorat considerabil. La 7 februarie, Teatrul Maghiar din Cluj a pus în scenă drama *Cruciada copiilor*, în regia lui Imre Kadar și muzica de Sabin Drăgoi. Piesa a fost jucată excelent, și, la sfârșit, Cornelia și Lucian Blaga au invitat pentru a doua zi, în locuința lor, la „o mare recepție”²⁴⁵, actorii, regizorul și numeroase alte personalități venite la premieră.

În aceeași seară, după spectacol, a avut loc o altercație între Cornelia și Nela Chinezu, cea dintâi reproșându-i celeilalte atitudinea critică, nejustificată după opinia sa, a lui Ion Chinezu față de teatrul soțului ei în general și de jocul actorilor în special. „...aseară – îi relatea, mâhnit, a doua zi, Lucian Blaga lui Ion Chinezu –, au avut loc niște mici explicații între scumpele noastre soții – arză-le focul dragostei noastre! – cari m-au cam surprins puțin. Eu credeam că prietenia noastră nu va avea niciodată nevoie de explicații, fiindcă am sentimentul că împingem astfel prietenia noastră, care în ierarhia celor ale mele e în frunte, pe un drum cu totul greșit. Și zău că e păcat. Tu știi foarte bine, dragă Ionică, că meseria de critic, pe care o îndeplinești, atrage în chip fatal nemulțumiri” – scria Lucian, enervat, și de câte ori era tulburat sufletește, ca acum, în scrisorile sale apar coliziuni neufonice de silabe. Îl ruga, aproape îl implora, ca în aceeași seară să nu-i refuze invitația la masă: „...nu este nici un motiv ca doi oameni cari nu se înghit (cu plăcere), să nu încapă într-un spațiu unde încap treizeci. Ar fi pentru mine un al doilea infinit regret dacă prin absența voastră ați produce impresia că nu v-am invitat. Aceasta pentru ochii lumii. Cât pentru sentimentele mele, m-aș simți profund rănit”²⁶.

Întâia reacție a lui Ion Chinezu a fost să refuze invitația. Tulburat peste măsură, a început o lungă explicație, insuficient de coerentă, tocmai din dorința de a fi cât mai exact: șterge cuvinte, sintagme, propoziții și reformulează ideile, totul pe fondul unei